

АНОТАЦІЯ

Пірко М. І. Українська книговидавнича справа в Галичині (1919–1939): історичні умови, проблематика, внесок у національний рух. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 “Історія та археологія” в галузі знань 03 “Гуманітарні науки”. Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2021.

У дисертації проведено комплексний аналіз української книговидавничої справи в Галичині у міжвоєнний період, її організаційних засад, ідеологічного спрямування, особливостей тематики книжкових видань та їх впливу на формування читацьких інтересів, рівень освіти і культури, формування національної свідомості українців в умовах бездержавності.

Наукова новизна одержаних результатів. Вперше ґрунтовно проаналізовано вплив нормативно-правової бази міжвоєнної Польщі щодо українського національно-культурного руху, передусім книговидавничої справи; простежено динаміку українського книговидання в Галичині у 20–30-ті рр. ХХ ст. Досліджено організаційні засади створення і діяльності видавничих осередків, шляхи книгорозповсюдження та їх ефективність у доведенні видавничої продукції до народу, зацікавленість читачів окремими жанрами і тематикою, а також з’ясовано внесок друкованого слова в культурно-просвітнє, етичне й естетичне виховання українського народу.

Практичне значення одержаних результатів. Фактичний матеріал і висновки роботи можуть використовуватися у лекційних курсах з новітньої історії України, історії видавничої справи, при підготовці узагальнювальних праць з історії та культури України, наукових студій, підручників, довідкової літератури, а також викладання спеціальних курсів з історії України, краєзнавства, книгознавства для студентів гуманітарних факультетів закладів вищої освіти України.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено мету і завдання роботи, сформульовано об'єкт та предмет дослідження, зазначено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів.

У першому розділі проаналізовано стан наукової розробки проблеми, її джерельну базу і теоретико-методологічні засади дослідження. Питання і проблеми, пов'язані з історією української книги, фрагментарно висвітлені в узагальнених дослідженнях з історії України; працях вітчизняних і польських науковців про суспільно-політичне життя українських земель в контексті державної політики міжвоєнної Польщі; книгознавчих студіях та з історії періодики, дослідженнях про діяльність українських товариств, громадських організацій, інтелігенції на теренах галицького краю.

У другому розділі дисертації проаналізовано суспільно-політичні чинники, що впливали на реалізацію національно-культурних потреб українців Галичини у міжвоєнний період, які опинилися у складі відновленої Польської республіки. Понад третину її громадян становили представники національних меншин, а в окремих воєводствах, зокрема у Галичині, поляки як представники титульної нації були в абсолютній меншості. Сприйняття урядовими колами й польською громадськістю поліетнічності як загрози суверенітету держави призвели до послідовної колонізаційної та асиміляційної політики щодо українців: недотримання міжнародних договорів та внутрішніх законів, ліквідація народних інституцій, шкільництва, жорсткий контроль за видавничою і культурною діяльністю.

Досліджено вплив правової бази Польської держави щодо українського національно-культурного руху, передусім книговидавничої справи. Видавничі організації як комерційні підприємства провадили діяльність на основі спеціального дозволу влади, оскільки друкована продукція суттєво впливала на громадське життя, відповідно, вимагала державного контролю. У 20–30-х рр. ХХ ст. діяльність українських видавництв регламентувала правова база Польської держави, яку формували чинні законопроекти і Австро-Угорщини та вже нові Другої Речі Посполитої. Вони проголошували свободу

друку, забороняли цензуру, не ставили високих вимог щодо видавничої активності, за винятком обов'язкових вихідних даних книги та безкоштовних примірників для державної реєстрації і громадських бібліотек. Відповідно, порушення правових норм виникало через друк і розповсюдження книжкових примірників зі “шкідливим” для громадян Польщі текстом, що призводило до конфіскацій за статтями Кримінального кодексу, судових процесів і штрафних санкцій.

На основі друкованих видань того часу висвітлено динаміку українського книговидання в Галичині у 20–30-ті рр. ХХ ст., розвиток видавничої мережі в регіоні – до виготовлення і розповсюдження друкованих видань, окрім Львова, Станиславова, Тернополя, долучилися установи у різних містах Галичини (Жовкві, Коломиї, Перемишлі, Самборі, Рогатині тощо).

У третьому розділі проаналізовано ідеологічні, громадсько-організаційні засади створення і діяльності видавничих установ, книговидавнича активність яких залежала від політичних, соціально-економічних та культурних змін, що відбувалися на території краю зокрема, і в державі загалом. Видавничу мережу галицького регіону формували приватні видавництва, які розповсюдили чимало українських друків для дітей, молоді й дорослих, інтелігенції та селян (“Світ Дитини” М. Таранька, “Русалка” Г. Гануляка, “Українська Преса” І. Тиктора та інші); національні кооперативи і громадські об'єднання: культурно-просвітні товариства, наукові та релігійні установи, політичні партії, спортивні організації. Найактивнішими видавцями були громадські товариства, покликані вирішувати нагальні потреби українського суспільства (освітні, економічні, культурні тощо) та які мали багатий довоєнний видавничий досвід й авторитет у галичан, зокрема “Просвіта”, УПТ “Рідна Школа”, Наукове товариство імені Шевченка, “Сільський Господар”.

Досліджено видавничу кооперацію як одну з організаційних форм національного руху та засіб реалізації інтелектуальних потреб українців.

Серед них “Червона Калина”, “Бистриця”, “Ізмарагд”, “Діло”, “Союз українських книгарень і накладень” та інші. Кооперативні організації та уділові спілки, із великим статутним та обіговим капіталом, відігравали провідну роль в українському видавничому русі у міжвоєнній Галичині, слугували не лише дієвим засобом захисту інтересів українських підприємців, авторів та читачів різних соціальних груп, а й спрямовували народну ініціативу в культурне русло, робили доступнішими умови купівлі книжок у сільській місцевості.

Комплексно вивчено тематику книжкових видань, їх функціональне призначення, читацьку аудиторію та її пріоритети у виборі літератури. Особливістю галицьких книжок була традиція єдності національного та християнського світоглядів. Більшість видавців акцентували увагу на недорогій видавничій продукції для читачів різних вікових та соціальних груп, інші – на унікальності тексту, якісних та художньо-мистецьких виданнях. Головними напрямками книгодруків були: художня література, драматичні твори, література з історії та культури українського народу, підручники для школи і самоосвіти, господарські видання, дитячі книжки, рідше – громадсько-політична література. У 20–30-х рр. ХХ ст. побачили світ нового типу книжкові серії та окремі книжки (зокрема, бібліофільські видання), вагомі наукові проєкти, які до нашого часу не тільки не втратили своєї вартості, але є зразком для сучасних гуманітаріїв за змістом і формою (“Українська Загальна Енциклопедія”, “Велика історія України”, “Історія українського війська” тощо).

У четвертому розділі досліджено шляхи книгорозповсюдження в Галичині та їх ефективність у доведенні видавничої продукції до народу. Серед них: продажі друкованої продукції книгарнями, видавництвами, друкарнями, окремими особами та комплектування бібліотек (громадські, шкільні, бібліотеки національно-культурних товариств), читалень. Деякі видавництва практикували безкоштовну роздачу видань як премії за вчасну

передплату, літературні нагороди чи додаткову мотивацію школярів за успіхи у навчанні.

Українські діячі та видавці докладали максимум зусиль, щоб полегшити умови доступу чи покупки (локація книгарні, складу, видавництва, ціна, актуальність) друкованих видань, розширити аудиторію споживачів книжки. Упродовж 20–30-х рр. в Галичині діяло не менше 14 українських книгарень у Львові, Коломиї, Станиславові, Тернополі. Друковані видання галицьким читачам, у містах і селах, пропонували точки продажу споживчих кооператив, а також пункти передплати друкованих видань, які створювали при видавництвах. Попри зростання інтересу до книжкових видань у населення, купівельна спроможність через брак фінансів залишалася низькою. Щоб не купувати примірник, галичани відвідували випозичальні: могли взяти літературу під заставу, для домашнього читання або працювати в закладі. Установи пропонували широкий асортимент видань українською та чужоземними мовами, усіх жанрів і для різних вікових груп.

Українська книговидавнича справа в Галичині у 20–30-ті рр. ХХ ст., з одного боку засвідчила поступ української культури, а з іншого – стала потужною зброєю національного руху. За допомогою друкованого слова і тісного діалогу з усіма верствами суспільства, український провід навчав і виховував не лише мешканців краю, а й українців Лемківщини, Наддніпрянщини, Волині, Буковини, Закарпаття та в еміграції, розширював їхні культурні обрії, консолідував літературну спадщину наших авторів, впливав на розвиток політичних й культурних процесів на етнічних українських землях.

Ключові слова: українська книговидавнича справа, Галичина, пресове законодавство, цензура, видавництва, видавнича кооперація, друкована неперіодична література, національна свідомість, український національний рух.

ABSTRACT

M.I. Pirko. Ukrainian Book Publishing in Galicia (1919–1939): Historical conditions, problems, contribution to the development of the national movement. Qualifying research dissertation in the form of a manuscript.

Dissertation to obtain the academic degree of Doctor of Philosophy, specializing in “History and Archeology (032)” in the discipline “Humanities (03)”. Ivan Franko National University of Lviv, Lviv. 2021.

This dissertation is devoted to deep analysis of the Ukrainian book publishing in Galicia in the interwar period, its organizational foundations, ideological orientation, publication themes and the impact on the development of readers’ interests, levels of education and cultural development, and contribution to an increase in the national consciousness of Ukrainians in a period of statelessness.

Academic originality of the research results. The research thoroughly analyzes, for the first time, the impact of the juridical framework of interwar Poland on the Ukrainian national and cultural movement, with special attention to book publishing. The dynamics of Ukrainian book publishing in Galicia in the 1920s and 1930s is traced. The organizational framework for the establishment and activity of publishing centers, book distribution systems and their efficiency in delivering the published material to the public, the interest of readers in different genres and subjects are investigated, as well as the contribution of the printed word to the development of the cultural, ethical and aesthetic education of Ukrainians.

The practical significance of the results obtained. The work’s actual material and conclusions can be used in courses on the modern history of Ukraine, the history of publishing, in the preparation of generalized works on the history and culture of Ukraine, in research studies, textbooks, reference books, as well as in teaching special courses on Ukrainian history, local history, bibliography for students of humanities faculties of higher educational institutions in Ukraine.

In the introduction the relevance of the dissertation topic is substantiated, the purpose and objectives of the work are defined, the object and the subject of research

are formulated, the academic novelty and practical significance of the results are indicated.

The first section analyzes the current status of research concerning the question, its source base and the theoretical and methodological principles of research. Issues and questions, which are related to the history of Ukrainian books are covered fragmentarily in the generalized research on the history of Ukraine: the works of Ukrainian and Polish scholars on the socio-political life in the Ukrainian regions in the context of the governmental policies of interwar Poland; bibliographical studies and the history of periodicals, research on the activities of Ukrainian organizations, public organizations, and intellectuals in Galicia.

The second section of the dissertation analyzes the social and political factors that influenced the implementation of programs which responded to the national and cultural needs of Ukrainians in Galicia in the interwar period, who were part of the restored Second Republic of Poland. More than a third of its citizens were members of national minorities, and in some voivodships, in particular in Galicia, Poles as members of the titular nation were in the absolute minority. The view of government circles and many Poles considered multi-ethnicity as a threat to the sovereignty of the state, which led to a policy of consistent Polonization and assimilation in relation to Ukrainians including non-compliance with international treaties and national laws, closing of public institutions and school, and strict control over publishing and cultural activities.

The work covers the impact of the legislative framework of Polish state on the Ukrainian national-cultural movement, and first of all book publishing as well as publishing organizations as commercial entities operated under a special permit issued by the authorities, and printed materials, which significantly influenced public life and, accordingly, required state control. In the 1920s and 1930s the activity of Ukrainian publishing houses was regulated by the laws of the Polish state, which were comprised of the legislation extant of Austria-Hungary and the then-new Second Republic of Poland. The laws underscored the freedom of the press, banned censorship, and did not set high standards for publishing activity, with the exception

of mandatory source data for books and free copies for state registration and for public libraries. Accordingly, the violation of legal norms arose through the printing and distribution of book copies with materials deemed “harmful” to Polish citizens, which led to their confiscations under articles of the Criminal Code, as well as criminal cases and penalties.

The dynamics of Ukrainian book publishing in Galicia in the 1920s and 1930s is examined on the basis of the printed publications of that period. The number of non-periodical literature in that period grew gradually, and only in the late 1920’s (1928–371 titles) exceeded the number of publications of the pre-World War I period (1913–362 titles). In the 1930s, the selection of Ukrainian printed materials was supplemented by new books. In the period between 1935 and 1939, Galicia publishing houses released an average of approximately 450 titles annually. The largest number of books was published in 1937 – 810 titles. In addition to Lviv, Stanislaviv and Ternopil, publishing centers in various Galicia cities (Zhovkva, Kolomyia, Peremyshl¹, Sambir, etc.) also produced and distributed printed publications.

The third section analyzes the ideological, social and organizational principles underlying the establishment and operations of publishing houses, whose publishing activity depended on the political, social, economic, and cultural changes which took place in the region in particular and in the country as a whole. The publishing network in the Galicia region consisted of private publishing houses, which distributed many Ukrainian publications for children, youth and adults, intelligentsia and peasants (M. Taranko’s “Child’s World”, H. Hanuliak’s “Mermaid”², I. Tiktor’s “Ukrainian Press” and others) through national cooperatives and public associations, cultural and educational societies, academic and religious institutions, political parties and sports organizations. The most active publishers were national cultural societies founded to address the immediate needs of Ukrainian society (educational, economic, cultural, etc.), which had a rich pre-war publishing experience and had

¹ Peremyshl as part of contemporary Poland is now identified as Przemyśl.

² “Rusalka”.

the respect of Galicia residents. These included “Prosvita”, the “Ridna Shkola” Ukrainian Pedagogical Society, the Shevchenko Scientific Society and “Farmer”³.

The author studied publishing cooperatives as one of the organizational forms of the national movement and a means of responding to the intellectual demands of Ukrainians. Among them are “Chervona Kalyna”, “Bystrytsia”, “Izmarahd”, “Dilo”, “Union of Ukrainian Bookstores and Publishers” and others. Cooperatives and unions, financed through large authorized and working capital, played a leading role in the Ukrainian publishing movement in interwar Galicia, serving not only as an effective means of protecting the interests of Ukrainian entrepreneurs, authors and readers of various social groups, but also directed public initiatives in the cultural sphere, enabling the distribution of books in rural areas to make these publications more accessible.

The topics of books, their functional purpose, readership and its priorities in the choice of literature are comprehensively studied in the work. A feature of Galician books was the tradition of unifying national and Christian values. Most publishers focused on inexpensive publishing products for readers of different ages and social groups; others – on the uniqueness of the text, quality and on art publications. The main topical ranges of book printing were: fiction, dramatic works, literature on the history and culture of the Ukrainian nation, textbooks for school and self-education, business publications, children’s books, and less frequently, social and political literature. In the 1920’s and 1930’s new types of book series and individual books (including bibliophilic publications) and important academic projects were published, which have not lost their value to this day and are a model for modern humanities in content and form. These include the “Ukrainian General Encyclopedia”, “Great History of Ukraine”, “History of the Ukrainian Army”, etc.).

The fourth section examines the ways in which books were distributed in Galicia and their effectiveness in bringing the published materials to the people. Among them: sales of printed products by bookstores, publishing houses, printing

³ “Silskyi Hospodar”

houses, individuals and acquisition by libraries (public, school, national-cultural society libraries) and reading rooms. Some publishers practiced free distribution of publications as a bonus for timely subscriptions, as a literary award or to provide additional motivation of students for academic success.

Ukrainian activists and publishers made every effort to simplify the availability or purchase (location of the bookstore, warehouse, publishing house, price, relevance) of printed publications, in order to expand consumer audiences for a book. During the 1920's and 1930's, there were at least 14 Ukrainian bookstores in Galicia in Lviv, Kolomyia, Stanislaviv, and Ternopil. Printed publications were offered to Galician readers, in towns and villages through sales outlets in community cooperatives, as well as through subscription points for printed publications which were established by the publishing houses. Despite the growing interest in books among the population, consumer demand remained low due to a lack of finances. In order not to buy a copy, Galicia residents visited libraries or book rentals: they could choose a book in exchange for collateral, to read at home or they could work in one of these institutions. Such organizations offered a wide range of publications of all genres and for different age groups in Ukrainian and foreign languages.

The Ukrainian publishing business in Galicia in the 1920s and 1930s witnessed the development of Ukrainian culture on the one hand, while on the other hand it became a powerful weapon of the national movement. With the help of the printed materials and close dialogue with all segments of society, the Ukrainian leadership taught and educated not only the inhabitants of the region, but also all Ukrainians in the Lemkivschyna, Naddnyprianshchyna, Volhynia, Bukovyna, Zakarpattia regions as well as among emigres, which enlarged their cultural horizons, consolidated the literary heritage of Ukrainian authors, and influenced the development of political and cultural processes in ethnic Ukrainian lands.

Key words: Ukrainian book publishing, Galicia, press legislation, censorship, publishing houses, publishing cooperatives, printed non-periodical literature, national consciousness, Ukrainian national movement.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Статті у наукових фахових виданнях України:

- 1) Пірко М. Культурно-просвітницька місія “Української Бібліотеки” Івана Тиктора в національному та ідеологічному просторі українців. *Схід*. 2017. (№ 2). С. 44–52.
- 2) Пірко М. Ретроспектива українського книговидання у міжвоєнній Галичині (за матеріалами літературно-наукового журналу “Дзвони”). *Вісник Львівського університету. Серія історична*. 2017. Спецвипуск. С. 541–556.
- 3) Пірко М. Історична проза як засіб ідеологічного впливу на світогляд українців в міжвоєнний період (на основі книжок “Бібліотеки для всіх «Ряст»”). *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. 2018. Вип. 18. С. 192–206.
- 4) Пірко М., Середяк А. Видавничий діалог з українським суспільством в умовах польської влади (на прикладі видань Івана Тиктора та товариства “Просвіта”). *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. 2018–2019. Вип. 19–20. С. 404–423.
- 5) Пірко М. Видавничі проекти Державного Секретаріату ЗУНР. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2018. Вип. 31. С. 79–87.
- 6) Пірко М. Іван Франко у видавничій практиці “Просвіти” й НТШ у міжвоєнний період. *Історична пам'ять*. 2019. № 2 (41). С. 40–49.

Статті в наукових періодичних виданнях інших держав:

- 7) Пірко М. Українсько-польський видавничий діалог у міжвоєнний період. *Spheres of Culture*. Люблін, Польща. Vol. XVIII. 2019. S. 231–241.

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

- 8) Пірко М. Читацький інтерес галицької інтелігенції (на матеріалах архіву Івана Калиновича). *Гуманітарний корпус: збірник наукових статей з*

актуальних проблем філософії, культурології, психології, педагогіки та історії. 2018. Вип. 18. С. 84–88.

9) Пірко М. Українська книга у міжвоєнний період: Іван Тиктор та його “Бібліотеки”. Збірник тез наукових робіт Міжнародної науково-практичної конференції *“Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників суспільних наук”*. Київ, 2019. С. 18–22.

10) Пірко М., Якимович Б. Західноукраїнська Шевченкіяна міжвоєнного періоду: студії з бібліологічного краєзнавства (1918–1940). Доповіді та повідомлення Міжнародної наукової конференції *“Видавничий рух в Україні: середовища, артефакти”*. Львів, 2019. С. 120–122.